

UNIVERSITATEA "ALEXANDRU IOAN CUZA" IASI

Nr. Contract: 162/01.10.2007

Programul: IDEI

Tipul proiectului: Proiecte de cercetare exploratorie

Cod proiect: ID1146

Valoare totală proiect: 860000 LEI

VALOARE FAZA ANUL CURENT 2009 : 149157,53 LEI

Denumire temă proiect:

**BENEFICIILE ACTIVITĂȚILOR SPORTIVE PRIVIND
DIMINUAREA VIOLENȚEI ÎN ȘCOALĂ (BASS)**

SINTEZA LUCRĂRII

**Director de proiect
Prof.univ.dr. Ioan IACOB**

1. Obiectivele proiectului pentru anul de raportare

Pentru etapa unică pe anul 2009, au fost prevăzute următoarele obiective:

- construirea unei baterii de metode și mijloace specifice activitatilor sportive;
- aplicarea metodelor și mijloacelor specifice activitatilor sportive.

Obiectivele au fost realizate în întregime.

2. Activități desfășurate

Activitățile s-au desfășurat în conformitate cu cele prevăzute în Anexa IIa din Actul adițional nr. 1 la Contractul de finanțare.

3. Aspecte generale ale cercetării

În sinteza de față prezentăm rezultatele finale ale anchetei pe care ne-am propus-o în acest proiect de cercetare, și anume să explorăm formele, frecvența și amploarea violenței la nivelul școlii, precum și diferențele specifice în funcție de anumite variabile cum ar fi: vârsta și sexul elevilor, mediul lor de proveniență, tipul și poziționarea liceului etc.

Interesul autorităților, profesorilor și psihologilor pentru acest fenomen, în continuă extindere, este din ce în ce mai mare. Violența din școală are consecințe negative asupra climatului școlar și repercusiuni psihologice nefavorabile atât asupra victimelor, cât și asupra agresorilor.

Violența școlară nu este, desigur, un fenomen nou, dar ca obiect al investigațiilor științifice a început să se constituie prin anii '70, când cercetătorul norvegian Dan Olweus a realizat primele anchete în școlile scandinave. În anul 1978, Olweus publică cartea *Aggression in the Schools: Bullies and Whipping Boys*, prima lucrare științifică sistematică, considerată de referință pentru acest domeniu. Câțiva ani mai târziu, acest cercetător a condus o anchetă de amploare națională, care a investigat natura, caracteristicile și efectele acestui fenomen, pe o populație de 130000 de elevi, din 715 școli (Olweus, 1991, 1993). Rezultatele arată că 15% dintre copiii norvegieni au fost implicați în probleme de violență școlară, iar dintre aceștia aproximativ 9% au fost victime, 7% au victimizat alți elevi cu regularitate, iar 1.6% au fost atât victime cât și agresori (17% dintre victime, la nivel general) (Olweus, 1993).

Cele mai multe studii s-au realizat, până în anii '80, în aria scandinavă. Ulterior, cercetările s-au extins și în alte țări, ca de exemplu Anglia (Stephenson & Smith, 1987; Lane, 1989; Boulton & Underwood, 1992), Irlanda (O'Moore, Kirkham, & Smith, 1997), Olanda (Junger-Tas, 1999), SUA (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton, & Scheidt, 2001), Japonia (Murakami, 1985; Morita, Soeda, Soeda, & Taki, 1999), Canada (Charach, Pepler, & Ziegler, 1995) și Australia (Slee, 1994; Rigby & Slee, 1999).

În ceea ce privește țara noastră, rezultatele raportate în cele câteva studii publicate până acum arată un nivel ridicat al violenței în școlile românești (Salavastru, 2003; Salavastru, Calin, Cadar, Robota, & Tudose, 2004; Jigau, Liiceanu, Preoteasa, 2005). De exemplu, într-o anchetă realizată pe un eșantion de directori de licee din România, s-a dovedit că în 75% dintre școlile românești s-au înregistrat cel puțin o formă de violență gravă pe parcursul anului școlar precedent. De asemenea, în școlile post-gimnaziale (liceu, școli profesionale) se înregistrează un nivel mai ridicat de violență decât în cele gimnaziale, iar în mediul urban ponderea școlilor care indică conduite violente ale elevilor este mai mare decât în mediul rural. Școlile care sunt așezate la periferia orașelor înregistrează în proporție mai mare fenomene de violență decât școlile situate în zona centrală, iar în școlile cu număr mai mare de elevi fenomenele de violență sunt mai frecvente decât în școlile cu număr de elevi mai mic (Jigau, Liiceanu, Preoteasa, 2005). Din păcate nu avem până acum, în aceste cercetări, date prelevate în mod direct, prin modalități care să permită o evaluare comparativă cu rezultatele obținute în alte țări.

4. Metode ale cercetării

În cele mai multe studii, pentru măsurarea violenței școlare este utilizat The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire, elaborat pentru nivelurile elementar, gimnazial și liceal. Se folosește, de asemenea frecvent, și Arora Life in Schools Questionnaire, dar și alte instrumente similare (Smith, 2004) sau forme modificate ale celor citate mai înainte (vezi, de exemplu, Chapell and col., 2004).

Pentru cercetarea de față, am elaborat un chestionar simplu, cuprinzând 6 întrebări. Pentru elaborarea lor, am realizat inițial un focus-grup cu elevi, cu ajutorul căruia am identificat cele mai frecvente forme de violență, întâlnite în școală. Apoi, pe baza clasificării propuse de Rigby (2007), am împărțit aceste comportamente agresive în două categorii, care au stat la baza construcției chestionarului utilizat în cercetare: (1) violență non-fizică (verbală și non-verbală) și (2) violență fizică. Pentru prima categorie, am selectat 12 comportamente (care au apărut cu cea mai mare frecvență în discuția de grup): dispreț, lipsă de politețe, jignire, intimidare, umilire, amenințare, înjurare, poreclire, șantaj, ironizare, gesturi obscene, caricaturizarea comportamentelor. Pentru violența fizică am reținut următoarele 9 comportamente: lovire, pedeapsă corporală, distrugerea unor bunuri personale, farse și șicane (la nivel fizic), atingere fizică cu tentă sexuală, amenințare cu arme (de exemplu, cuțit), furt, solicitare de bani și exploatare fizică.

Participanții la anchetă erau întrebați la care dintre formele de violență verbală și non-verbală (întrebarea 1) sau fizică (întrebarea 3) au fost de față pe parcursul anului școlar precedent (situația martor) și trebuiau să bifeze, într-un tabel, aceste comportamente, care erau dispuse orizontal, pe rânduri. Pentru fiecare dintre formele de violență am prevăzut trei variante, dispuse pe coloane: elev-elev, profesor-elev și elev-profesor.

Prin intermediul altor două întrebări, fiecare participant era întrebat dacă el însuși a fost victima unei forme de violență verbală și non-verbală (întrebarea 2) sau fizică (întrebarea 4) (situația țintă), în mod repetat, pe parcursul anului școlar precedent. Răspunsul era scris pe un spațiu liber, iar subiectul era invitat să aleagă unul sau mai multe comportamente din lista folosită la întrebările anterioare. Nu au fost, desigur, excluse și alte variante, în afara celor incluse în tabelele din chestionar. Prin următorul item (întrebarea 5), am explorat situațiile în care un elev se comporta autodistructiv. Astfel, fiecare participant la anchetă era întrebat dacă a fost de față la situații în care „un coleg și-a făcut rău lui însuși”, cu trei variante de răspuns: (1) distrugerea unui bun propriu (haine, geantă, cărți), (2) rănire demonstrativă și (3) tentativă de sinucidere. În sfârșit, prin ultimul item al chestionarului (întrebarea 6), am încercat să explorăm frecvența evenimentelor perturbatoare ale orelor de clasă. Am elaborat în acest scop o listă de astfel de evenimente, pornind de la analiza de conținut a discuției de grup: sfidarea autorității profesorului, tulburarea liniștei clasei, întârzierea elevilor la ore, absentarea elevilor de la ore, întârzierea profesorilor la ore, absentarea profesorilor de la ore, trimiterea afară a unui elev de la ore, copiatul temelor în pauze, fumatul profesorului în timpul orei, prezența profesorului la ore după ce a consumat alcool și distrugerea unor bunuri ale școlii. Fiecare respondent era solicitat să dea un răspuns pe o scală de la 1 la 4 (1- niciodată, 2-rareori, 3-frecvent și 4-foarte frecvent), atașate fiecărei situații. La final, am cerut o serie de date socio-demografice, pe care ulterior le-am folosit ca variabile în cercetare: (1) vârstă, (2) sex, (3) mediu de origine și (4) tip de liceu, cu două dimensiuni: (4.1) poziționare și (4.2) mărime.

La anchetă au participat 1100 de elevi, din 35 de licee din zona de nord-est a României. Eșantionul aproximează distribuția, pe variabile principale, a populației de elevi din această regiune și cuprinde subiecți cu media de vârstă medie de 17.46 de ani, din care 587 între 15-17 ani (53.4%) și 513 între 18-20 ani (46.6%). Au participat 512 băieți (46.5%) și 588 fete (53.5%), 764 (69.5%) fiind născuți în mediul urban și 336 (30.5%) în cel rural. De asemenea, 800 (72,7%) aparțin unor licee centrale și 300 (27,3%) unor licee periferice, 767 (69.7%) provin din licee de talie mare (număr mare de elevi) și 333 (30.3%) din licee de talie mică. Chestionarele au fost aplicate pe parcursul anului 2008, prin auto-completare, în cadrul orelor de curs de către cercetători însoțiți de consilierul școlar sau dirigintele clasei respective.

5. Rezultatele cercetării

În tabelul II, este prezentat numărul și distribuția, pe forme de violență și raporturi între persoane, a cazurilor pentru situația „martor”. Remarcăm că, în relațiile elev-elev, poreclirea este forma cea mai frecventă de violență (75.7%), urmată de înjurare (75.5%) și jignire (74.0%). În relațiile dintre profesor și elev, ironizarea este cea mai des întâlnită (40.4%), apoi jignirea (39.8%) și intimidarea (36.6%). La nivelul relațiilor elev-profesor, lipsa de politețe este, de departe, cea mai frecventă, fiind raportată de 58.2% dintre subiecți. Următoarele două forme sunt poreclirea profesorului (33.9%) și disprețuirea lui (31.0%). Unele rezultate sunt surprinzătoare, cum ar fi prezența gesturilor obscene făcute de către profesori (3.9%) și șantajul în relația elev-profesor (6.1%). Violența fizică fizic, în relația elev-elev, este reprezentat cu frecvența cea mai ridicată de următoarele trei comportamente: lovire (67.3%), distrugerea unor bunuri personale (46.1%) și farsele și șicanele (46.9%). Profesorilor li se reproșează lovirea elevilor (18.0%), pedepsirea corporală (8.4%) și solicitarea de bani și sub formă de mită (8.1%). Elevii, la rândul lor, practică mai frecvent, dintre comportamentele propuse evaluării, șicanarea profesorilor (8.1%). Celelalte forme, de la această categorie, sunt reduse ca frecvență.

		<i>elev-elev</i>	<i>profesor-elev</i>	<i>elev-profesor</i>
<i>Violență verbală și non-verbală</i>	<i>Dispreț</i>	651 (59.2%)	302 (27.5%)	341 (31.0%)
	<i>Lipsă de politețe</i>	610 (55.5%)	234 (21.3%)	640 (58.2%)
	<i>Jignire</i>	814 (74.0%)	438 (39.8%)	234 (21.3%)
	<i>Intimidare</i>	406 (36.9%)	403 (36.6%)	160 (14.5%)
	<i>Umilire</i>	552 (50.2%)	384 (34.9%)	111 (10.1%)
	<i>Amenințare</i>	662 (60.2%)	250 (22.7%)	152 (13.8%)
	<i>Înjurare</i>	830 (75.5%)	115 (10.5%)	207 (18.8%)
	<i>Poreclire</i>	833 (75.7%)	300 (27.3%)	373 (33.9%)
	<i>Șantaj</i>	333 (30.3%)	163 (14.8%)	67 (6.1%)
	<i>Ironizare</i>	582 (52.9%)	444 (40.4%)	292 (26.5%)
	<i>Gesturi obscene</i>	558 (50.7%)	43 (3.9%)	143 (13.0%)
	<i>Caricaturizarea comportamentelor</i>	350 (31.8%)	104 (9.5%)	160 (14.5%)
	<i>Violență fizică</i>	<i>Lovire</i>	740 (67.3%)	198 (18.0%)
<i>Pedeapsă corporală</i>		187 (17.0%)	92 (8.4%)	12 (1.1%)
<i>Distrugerea unor bunuri personale</i>		507 (46.1%)	66 (6.0%)	29 (2.6%)
<i>Farse, șicane (la nivel fizic)</i>		516 (46.9%)	52 (4.7%)	89 (8.1%)
<i>Atingere fizică cu tentă sexuală</i>		329 (29.9%)	54 (4.9%)	19 (1.7%)
<i>Amenințare cu arme</i>		125 (11.4%)	7 (.6%)	20 (1.8%)
<i>Furt</i>		371 (33.7%)	9 (.8%)	16 (1.5%)
<i>Solicitare de bani</i>		298 (27.1%)	89 (8.1%)	8 (.7%)
	<i>Exploatare fizică</i>	108 (9.8%)	83 (7.5%)	-

Pentru violența non-fizică (situația țintă), am sintetizat datele în tabelele IIIa și IIIb. Pe prima coloană am reprezentat numărul total al cazurilor pentru fiecare formă în parte, iar pe celelalte, distribuția lor pe cele trei variabile, luate în analiză: sex (băieți, fete), vârstă (15-17 ani și 18-20 ani) și mediu de origine (urban și rural). Comparând datele obținute la băieți cu cele de la fete, constatăm o serie de diferențe semnificative. Testul chi-patrat indică diferențe semnificative între băieți și fete doar la două comportamente, dintre cele listate: înjurarea, $\chi^2(1, n = 1100) = 9.84, p = .002$, și poreclirea, $\chi^2(1, n = 1100) = 6.48, p = .011$. Astfel, se pare că cele două forme de violență sunt mai degrabă asociate băieților decât fetelor. Din perspectiva vârstei, amenințarea este mai caracteristică vârstei de 18-20, $\chi^2(1, n = 1100) = 5.70, p = .017$, iar pentru variabila mediu de origine înregistrăm o diferență semnificativă doar pentru ironizare, cei provenind din mediul urban fiind mai frecvent expuși acestui comportament în comparație cu cei de origine rurală $\chi^2(1, n = 1100) = 5.30, p = .021$.

Tabelul IIIa. Numărul elevilor care au raportat cazuri de violență non-fizică (situație țintă)

n=1100	Total	Sex		χ^2
		Băieți	Fete	
Dispreț	57 (5.2%)	26 (2.4%)	31 (2.8%)	n.s.
Lipsă de politețe	87 (7.9%)	46 (4.2%)	41 (3.7%)	n.s.
Jignire	189 (17.2%)	80 (7.3%)	109 (9.9%)	n.s.
Intimidare	61 (5.5%)	26 (2.4%)	35 (3.2%)	n.s.
Umilire	54 (4.9%)	21 (1.9%)	33 (3.0%)	n.s.
Amenințare	100 (9.1%)	49 (4.5%)	51 (4.6%)	n.s.
Înjurare	101 (9.2%)	62 (5.6%)	39 (3.5%)	9.84**
Poreclire	74 (6.7%)	45 (4.1%)	29 (2.6%)	6.48*
Șantaj	32 (2.9%)	15 (1.4%)	17 (1.5%)	n.s.
Ironizare	106 (9.6%)	40 (3.6%)	66 (6.0%)	n.s.
Gesturi obscene	54 (4.9%)	32 (2.9%)	22 (2.0%)	n.s.
Caricaturizarea comportamentelor	23 (2.1%)	8 (.7%)	15 (1.4%)	n.s.
Altele	22 (2.0%)	9 (.8%)	13 (1.2%)	n.s.

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

Tabelul IIIb. Numărul elevilor care au raportat cazuri de violență non-fizică (situație țintă)

n=1100	Vârsta		χ^2	Urban	Mediu de origine		χ^2
	15-17 ani	18-20 ani			Rural		
Dispreț	37 (3.4%)	(1.8%)	20	n.s.	42	15	n.s.
Lipsă de politețe	44 (4.0%)	43 (3.9%)	n.s.	(3.8%)	66 (6.0%)	21 (1.9%)	n.s.
Jignire	96 (8.7%)	93 (8.5%)	n.s.	138 (12.5%)	51 (4.6%)		n.s.
Intimidare	34 (3.1%)	27 (2.5%)	n.s.	48 (4.4%)	13 (1.2%)		n.s.
Umilire	33 (3.0%)	21 (1.9%)	n.s.	37 (3.4%)	17 (1.5%)		n.s.
Amenințare	42 (3.8%)	58 (5.3%)	5.70*	73 (6.6%)	27 (2.5%)		n.s.
Înjurare	52 (4.7%)	49 (4.5%)	n.s.	70 (6.4%)	(2.8%)	31	n.s.
Poreclire	34 (3.1%)	40 (3.6%)	n.s.	51 (4.6%)	(2.1%)	23	n.s.
Șantaj	16 (1.5%)	16 (1.5%)	n.s.	23 (2.1%)	(0.8%)	9	n.s.
Ironizare	52 (4.7%)	54 (4.9%)	n.s.	84 (7.6%)	(2.0%)	22	5.3 0*
Gesturi obscene	25 (2.3%)	29 (2.6%)	n.s.	40 (3.6%)	14 (1.3%)		n.s.
Caricaturizarea comportamentelor	11 (1.0%)	12 (1.1%)	n.s.	20 (1.8%)	(0.3%)	3	n.s.
Altele	8 (.7%)	14 (1.3%)	n.s.	15 (1.4%)	(0.6%)	7	n.s.

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

În ceea ce privește violența fizică (vezi tabelele IVa și IVb), se observă și mai puține diferențe, pe ansamblul întregului eșantion. Băieții practică lovirea într-o proporție mai mare decât fetele, $\chi^2(1, n = 1100) = 6.76, p = .009$. La variabila vârstă nu sunt diferențe semnificative, iar pentru mediul de origine, observăm că lovirea este asociată mai degrabă celor provenind din mediul urban decât celor din rural, $\chi^2(1, n = 1100) = 4.28, p = .038$. O situație similară am găsit și pentru furt, $\chi^2(1, n = 1100) = 6.22, p = .013$.

Tabelul IVa. Numărul elevilor care au raportat cazuri de violență fizică (situație țintă)

n=1100	Total	Sex		χ^2
		Băieți	Fete	
Lovire	83 (7.5%)	50 (4.5%)	33 (3.0%)	6.76**

Pedeapsă corporală	3 (.3%)	2 (.2%)	1 (.1%)	n.s.
Distrugerea unor bunuri personale	25 (2.3%)	10 (.9%)	15 (1.4%)	n.s.
Farse, șicane	37 (3.4%)	20 (1.8%)	17 (1.5%)	n.s.
Atingere fizică cu tentă sexuală	11 (1.0%)	6 (.5%)	5 (.5%)	n.s.
Amenințare cu arme	5 (.5%)	1 (.1%)	4 (.4%)	n.s.
Furt	35 (3.2%)	20 (1.8%)	15 (1.4%)	n.s.
Solicitare de bani	24 (2.2%)	13 (1.2%)	11 (1.0%)	n.s.
Exploatare fizică	35 (3.2%)	15 (1.4%)	20 (1.8%)	n.s.
Altele	1 (.1%)	1 (.1%)	-	

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

Table IVb. Numărul elevilor care au raportat cazuri de violență fizică (situație țintă)

n=1100	Vârsta			Mediu de origine		
	15-17 ani	18-20 ani	χ^2	Urban	Rural	χ^2
Lovire	44 (4.0%)	39 (3.5%)	n.s.	66 (6.0%)	17 (1.5%)	4.28*
Pedeapsă corporală	2 (.2%)	1 (.1%)	n.s.	2 (0.2%)	1 (0.1%)	n.s.
Distrugerea unor bunuri personale	17 (1.5%)	8 (.7%)	n.s.	17 (1.5%)	8 (0.7%)	n.s.
Farse, șicane	22 (2.0%)	15 (1.4%)	n.s.	23 (2.1%)	14 (1.3%)	n.s.
Atingere fizică cu tentă sexuală	4 (.4%)	7 (.6%)	n.s.	10 (0.9%)	1 (0.1%)	n.s.
Amenințare cu arme	4 (.4%)	1 (.1%)	n.s.	2 (0.2%)	3 (0.3%)	n.s.
Furt	22 (2.0%)	13 (1.2%)	n.s.	31 (2.8%)	4 (0.4%)	6.22*
Solicitare de bani	5 (.5%)	19 (1.7%)	n.s.	14 (1.3%)	10 (0.9%)	n.s.
Exploatare fizică	18 (1.6%)	17 (1.5%)	n.s.	29 (2.6%)	6 (0.5%)	n.s.
Altele	1 (.1%)	-	-	1 (0.1%)	-	-

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

Am analizat, de asemenea, frecvența evenimentelor negative școlare, iar rezultatele obținute, reprezentând numărul elevilor care au raportat cazuri de perturbare a orelor, au fost sintetizate în tabelele Va și Vb.

Tabelul Va. Numărul elevilor care au raportat cazuri de perturbare a orelor

	Tip liceu (centralitate)						
	Medie	SD	Central (medie)	SD	Periferic (medie)	SD	
Sfidarea autorității profesorului	2.01	.73	2.04	.76	1.94	.64	2.30*
Tulburarea liniștei clasei	2.75	.86	2.81	.85	2.60	.86	3.52***
Întârzierea elevilor la ore	2.85	.80	2.87	.80	2.80	.78	1.25
Absentarea elevilor de la ore	2.78	.81	2.81	.82	2.68	.76	2.44*
Întârzierea profesorilor la ore	2.17	.64	2.19	.65	2.10	.61	2.27*
Absentarea profesorilor de la ore	1.88	.57	1.92	.57	1.75	.55	4.47***
Trimiterea afară a unui elev de la ore	2.03	.75	2.07	.75	1.93	.73	2.78**
Copiatul temelor în pauze	2.90	1.01	2.87	1.04	2.97	.92	1.62
Profesorul fumează în timpul orei	1.10	.38	1.11	.41	1.07	.29	2.01*
Profesor a consumat alcool	1.33	.60	1.35	.62	1.27	.54	2.05*
Distrugerea unor bunuri ale școlii	1.69	.71	1.72	.72	1.60	.65	2.55*

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

Tabelul Vb. Numărul elevilor care au raportat cazuri de perturbare a orelor

	Tip liceu (mărime)						
	Medie	SD	Talie mare	SD	Talie mică	SD	t
Sfidarea autorității profesorului	2.01	.73	2.00	.73	2.03	.73	.64
Tulburarea liniștei clasei	2.75	.86	2.75	.86	2.76	.86	.18
Întârzierea elevilor la ore	2.85	.80	2.84	.82	2.87	.76	.59

Absentarea elevilor de la ore	2.78	.81	2.78	.82	2.78	.77	.00
Întârzierea profesorilor la ore	2.17	.64	2.18	.64	2.13	.63	1.07
Absentarea profesorilor de la ore	1.88	.57	1.90	.57	1.82	.57	2.05*
Trimiterea afară a unui elev de la ore	2.03	.75	2.02	.76	2.06	.72	0.79
Copiatul temelor în pauze	2.90	1.01	2.85	1.04	3.00	.94	2.24*
Profesorul fumează în timpul orei	1.10	.38	1.10	.38	1.09	.38	.41
Profesor a consumat alcool	1.33	.60	1.33	.61	1.31	.57	.66
Distrugerea unor bunuri ale școlii	1.69	.71	1.71	.73	1.63	.65	1.81

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

În ceea ce privește poziționarea liceului, toate diferențele înregistrate arată o frecvență mai mare a actelor de indisciplină la nivelul școlilor centrale. Dintre acestea, se remarcă cu valori mai ridicate tulburarea liniștii clasei, $t(2, 1098) = 3.52$, $p < .001$, absentarea profesorilor de la ore, $t(1, 1098) = 4.47$, $p < .001$ și trimiterea afară a unui elev de la ore, $t(1, 1098) = 2.78$, $p = .006$. În ceea ce privește variabila tip liceu după mărime, diferențele sunt, în marea lor majoritate, nesemnificative. Totuși, se observă că elevii copiază teme în pauze mai frecvent în liceele de talie mică comparativ cu cele de talie mare, $t(1, 1098) = 2.24$, $p = .025$, și profesorii din liceele mari absentează mai frecvent de la ore decât cei din liceele mici, $t(1, 1098) = 2.05$, $p = .040$.

Rezultatele obținute la ultima întrebare sunt reprezentate sintetic în tabelele VIa și VIb. Datele arată numărul elevilor care au raportat cazuri de auto-agresiune (situație martor), repartizat pe următoarele variabile: sex, vârstă, poziționare liceu (central-periferic) și talie liceu (mărime mare-mărime mică). Testul chi-patrat indică că două dintre cele trei comportamente, respectiv distrugerea unui bun propriu, $\chi^2(1, n = 1100) = 6.67$, $p = .010$, și rănirea demonstrativă, $\chi^2(1, n = 1100) = 5.53$, $p = .019$, sunt mai caracteristice băieților decât fetelor. Din perspectiva poziționării liceului, distrugerea unui bun propriu este mai degrabă asociată școlilor centrale decât celor periferice, $\chi^2(1, n = 1100) = 4.49$, $p = .034$. La celelalte două variabile, vârsta și mărimea liceului nu am obținut diferențe semnificative statistic.

Tabelul VIa. Numărul elevilor care au raportat cazuri de auto-agresiune (situație martor)

	Total	Sex			Vârstă		
		Băieți	Fete	χ^2	15-17 ani	18-20 ani	χ^2
Distrugerea unui bun propriu	430(39,1%)	221(20.1%)	209(19.0%)	6.67*	245 (22.3%)	185 (16.8%)	n.s.
Rănire demonstrativă	87 (7,9%)	51 (4.6%)	36 (3.3%)	5.53*	52 (4.7%)	35(3.2%)	n.s.
Tentativă de sinucidere	67 (6,1%)	30 (2.7%)	37(3.4%)	n.s.	40(3.6%)	27(2.5%)	n.s.

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

Tabelul VIb. Numărul elevilor care au raportat cazuri de auto-agresiune (situație martor)

	Total	Tip liceu			Tip liceu (mărime)		
		(centralitate)					
		Central	Periferic	χ^2	Talie mare	Talie mică	χ^2
Distrugerea unui bun propriu	430 (39,1%)	328(29.8%)	102 (9.3%)	4.49*	306 (27.8%)	124 (11.3%)	n.s.
Rănire demonstrativă	87(7,9%)	71 (6.5%)	16 (1.5%)	0.032	54(4.9%)	33 (3.9%)	n.s.
Tentativă de sinucidere	67(6,1%)	48 (4.4%)	19(1.7%)	n.s.	43(3.9%)	24 (2.2%)	n.s.

Notă: *p<.05, ** p<.01, ***p<.001

6. Discuții

În relația elev-elev, exceptând câteva comportamente din lista dată participanților, celelalte sunt prezente în peste 50% din cazuri, iar în trei dintre acestea frecvența se situează la aproximativ 75%. Apreciem aceste date ca indicând un nivel ridicat al violenței școlare. Poreclirea colegilor este comportamentul cel mai frecvent întâlnit din lista itemilor non-fizici, iar lovirea, din lista violenței fizice. Per ansamblu, frecvența actelor de agresiune fizică este mai redusă decât cea verbală și non-verbală, însă depășește cu mult ceea ce noi am presupus că vom găsi. Astfel, lovirea, un act destul de grav, se găsește în lista comună pe locul 4, înaintea unor comportamente la care ne-am fi așteptat să colectăm frecvențe mai mari, cum ar fi disprețul sau lipsa de politețe. Cifre ridicate s-au înregistrat, de asemenea, la distrugerea unor bunuri ale altora (46.1%) și la furt (33.7%).

Raportate la numărul actelor de violență din relația elev-elev, majoritatea agresiunilor din cadrul relației profesor-student se reduc aproximativ la jumătate. Intimidarea rămâne la cote similare, dar menționăm că ea nu este, desigur, identică cu cea din relația elev-elev, deoarece implică o componentă suplimentară, cea a autorității și a practicii evaluării activității școlare. Apoi, constatăm că încă se mai utilizează pedeapsa corporală (8.4%), deși este interzisă de către legile românești. Furturile și amenințările cu arme (cu cuțite sau cu alte obiecte cu caracteristici similare) sunt reprezentate de câteva cazuri care ridică probleme deontologice grave pentru breasla profesorilor. În 7.5% din cazuri s-a raportat exploatare fizică și credem că este vorba despre situații similare cu cele relatate în presa românească din ultimii ani, când elevii mai mari au fost folosiți la muncile casnice sau agricole din gospodăriile unor profesori.

Dacă, în ansamblu, se observă că numărul actelor de violență este mai scăzut în relația elev-profesor decât în celelalte două situații, totuși cifrele rămân destul de ridicate. Aceste rezultate atrag atenția asupra dificultăților și a riscurilor în practicarea acestei profesii. Dacă lipsa de politețe, care este actul de violență cu cea mai ridicată frecvență, rămâne în sfera comportamentelor suportabile, alte acțiuni, din categoria celor fizice, sunt îngrijorătoare. Astfel, cu frecvențe ridicate sunt lovirile (1.0%), pedepsele corporale (1.1%), amenințările cu arme (1.8%) și distrugerile de bunuri materiale (2.6%). Aceste date sunt colectate din perspectiva elevilor, prin urmare nu putem suspecta o supraevaluare a cifrelor.

Aceleași categorii de violență au fost evaluate și în situația „țintă”. O privire de ansamblu arată că, fără excepție, frecvența cazurilor de elevi agresați fizic în mod repetat este mai ridicată la băieți decât la fete, dar nu diferă semnificativ. Pentru această categorie de vârstă, datele concordă cu cele obținute în alte cercetări. Diferența semnificativă statistic obținută între cele două sexe la categoria „lovire” întărește teza potrivit căreia băieții se comportă mai agresiv la nivel fizic decât fetele. Situația se schimbă, însă, atunci când este vorba despre violența verbală și non-verbală. Înjurarea și poreclirea sunt mai caracteristice băieților, dar ironizarea, umilirea, jignirea, intimidarea și disprețul sunt practicate într-o măsură mai mare de fete (vezi tabelele III). Aceste date susțin ideea că există o preferință a băieților pentru violența fizică, în timp ce fetele sunt orientate mai degrabă spre cel verbal și relațional.

O comparație pe vârste nu relevă deosebiri mari. Totuși, pentru majoritatea categoriilor, putem spune că numărul actelor de violență scade cu cât crește vârsta, chiar dacă nu semnificativ statistic. Totuși, anumite comportamente de violență cresc în frecvență pe măsură ce elevii urcă spre anii mai mari, cele mai importante fiind solicitarea de bani, poreclirea și amenințarea (unde se înregistrează și o diferență semnificativă). Explicăm aceste rezultate prin aceea că la vârste mai mari cresc nevoile de bani, iar aceste solicitări sunt însoțite și de amenințări. Poreclirea poate fi și expresia unei familiarități, având conotații mai puțin negative, care se manifestă adesea între liceeni la sfârșitul acestui ciclu de învățământ.

Din perspectiva mediului de origine, ne este imposibil să facem aprecieri globale, deoarece eşantioanele nu sunt aproximativ egale ca în cazul celorlalte două variabile discutate anterior. Însă pentru comportamente precum ironizarea, lovirea și furtul, unde am identificat diferențe statistic semnificative, apreciem că la cei născuți în mediul urban frecvența violenței este

mai ridicată. Explicăm aceste rezultate prin faptul că printre elevii provenind din mediul rural întâlnim mai puține cazuri de tocilari sau nedezvoltați fizic, aceștia fiind de obicei ținta predilectă pentru agresori.

Am explorat comportamentele auto-agresive plecând de la ipoteza că acestea vor fi mai frecvente în cazul băieților decât a fetelor, la vârsta mai mică decât la cea mai mare, în liceele centrale decât de cele periferice și în liceele mari mai degrabă decât în cele mici. Rezultatele confirmă parțial ipotezele noastre, și anume doar în ceea ce privește variabila sex și cea de poziționare a liceului. Băieții raportează mai multe cazuri de agresiune și rănire demonstrativă decât fetele, dar nu putem, în mod direct, să le atribuim doar lor. Cu toate acestea, dat fiind faptul că astfel de acte sunt posibile doar în pauze și mai degrabă în curtea școlii sau pe coridoare, locuri în care grupurile de elevi se strâng pe sexe, putem spune, cu prudență, că mai degrabă băieții pot fi asociați cu aceste comportamente decât fetele. Rezultatul ar fi în concordanță și cu teza expusă anterior, privitoare la un nivel mai ridicat de agresivitate fizică în cazul băieților. Situația este valabilă și în cazul poziționării liceului, la itemul referitor la distrugerea unui bun propriu, unde vedem că în liceele centrale se înregistrează mai multe cazuri decât în cele periferice. Vom explica acest rezultat ceva mai încolo, în contextul discutării datelor privind incidența evenimentelor negative din școlile centrale. În ceea ce privește perturbarea orelor, o privire rapidă asupra mediilor arată aprecieri ridicate pentru itemii privind tulburarea liniștii clasei (2.75), întârzierea elevilor la ore (2.85), absentarea lor (2.78) și copiatul temelor în pauze (2.90). Aceste rezultate confirmă expectanțele noastre, primele trei comportamente fiind și actele „tradiționale” de indisciplină pentru elevii de la noi. Însă nu ne așteptam la un scor atât de ridicat la scala prin care s-a evaluat copiatul temelor. Observăm, de asemenea, că frecvența evenimentelor negative este mai mare (statistic semnificativ) în școlile centrale decât în cele periferice, la aproape toți itemii, cu excepția copiatului temelor și a întârzierii elevilor la ore. Este un rezultat neașteptat, deoarece am presupus prin ipoteză că școlile periferice sunt mai expuse violenței decât cele din centrul orașelor. O posibilă explicație este prezența în zona centrală, într-un număr mai ridicat, a elevilor provenind din familiile îmbogățite rapid după 1989. Unii dintre acești tineri dispun de bani care le oferă un statut înalt în grupurile de care aparțin, dar au repere morale precare. Adesea, nu au respect pentru disciplină și pentru munca și statutul profesorului. Deși aparțin unor școli publice (de stat), părinții sunt finanțatori în mod indirect ai școlilor la care învață copiii lor, fapt care uneori contează în atitudinea tolerantă a conducerii școlilor față de actele lor de indisciplină.

Am formulat, de asemenea, ipoteza că în liceele mari vom descoperi o frecvență mai ridicată a cazurilor de perturbare a orelor. În liceele mici, am considerat că se poate exercita un control mai riguros asupra disciplinei, atât a elevilor, cât și a profesorilor, dat fiind numărul mai mic de persoane cuprins în aceste instituții. Datele arată însă lipsa, în general, a unor diferențe semnificative statistic, prin urmare această variabilă nu are impact asupra desfășurării cursurilor. Totuși, se observă că, în mod semnificativ, profesorii din liceele mari absentează mai frecvent de la ore decât cei din liceele mici, iar acest fapt arată dificultăți de gestionare din partea directorilor a unor colective mai mari de oameni. Pe de altă parte, elevii copiază mai frecvent, în pauze, în liceele mici decât în cele mari. Credem că o posibilă explicație este aceea că în liceele mici există relații interpersonale mai strânse între elevi, un grad de cooperare mai ridicat, în cadrul unei comunități mai mici care apropie elevii.

În concluzie, putem afirma că rezultatele obținute prin această anchetă, realizată pe un eșantion de elevi de la noi, sunt comparabile cu cele obținute în cercetările asupra violenței școlare din alte țări. Următoarele dimensiuni sunt concordante: (1) în general, frecvența cazurilor de violență verbală este mai ridicată de cea a cazurilor de violență fizică, (2) băieții practică mai degrabă comportamente agresive fizice, în timp ce fetele se caracterizează prin practicarea celor verbale sau non-verbale și (3) nu sunt diferențe semnificative între liceeni în funcție de vârstă. Trebuie să remarcăm, însă, că metoda folosită nu permite o comparație riguroasă cu datele obținute în anchetele realizate în alte țări, care să arate diferențe semnificative statistic. O altă limită din

perspectiva unei astfel de analize comparative este aceea că studiul nostru este limitat doar la o regiune acoperind aproximativ ¼ din populația de liceeni a României.

Bibliografie

1. Boulton JJ, Underwood K. 1992. Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology* 62:73-87.
2. Chapel M, Casey D, De la Cruz C, Ferrell J, Forman J, Lipkin R, Newsham M, Sterling M, Whittaker S. 2004. Bullying in college by students and teachers. *Adolescence* 39:53-64.
3. Charach A, Pepler D, Ziegler S. 1995. Bullying at school: A Canadian perspective. *Education Canada* 35:12-18.
4. Jigau M, Liiceanu A, Preoteasa L. 2005. Violenta in scoala. Retrieved on May 25, 2009 from <http://arhiva.ise.ro/evaluare/violenta.studiu.total.final.27.04.2005.pdf>.
5. Junger-Tas J. 1999. The Netherlands. In: Smith, PK, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus D, Catalano R, Slee P (eds.): "The nature of school bullying", London: Routledge, pp 205-223
6. Lane DA. 1989. Bullying in school. *School Psychology International* 10:211-215.
7. Morita Y, Soeda H, Soeda K, Taki M. 1999. Japan. In: Smith, PK, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus D, Catalano R, Slee P (eds.): "The nature of school bullying", London: Routledge, pp 309-323
8. Murakami Y. 1985. Bullies in the classroom. *Japan Quarterly* 32:407-409.
9. Nansel TR, Overpeck M, Pilla RS, Ruan WJ, Simons-Morton B, Scheidt P. 2001. Bullying Behaviors among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association* 285:2094-2100.
10. O'Moore M, Kirkham C, Smith M. 1997. Bullying behaviors in Irish schools: A nationwide study. *Irish Journal of Psychology* 18:141-169.
11. Olweus D. 1978. "Aggression in the Schools: Bullies and Whipping Boys". Washington, DC: Hemisphere.
12. Olweus D. 1991. Bully/victim problems among school children: basic effects of a school-based intervention program. In: Pepler D, Rubin K. (eds.): "The development and treatment of childhood aggression", Hillsdale, NJ: Erlbaum, pp 411-448.
13. Olweus D. 1993. "Bullying At School: What We Know and What We Can Do", Oxford: Blackwell.
14. Rigby K. 2007. "Bullying in schools: and what to do about it", ACER Press.
15. Rigby K, Slee, PT. 1999. Australia. In: Smith, PK, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus D, Catalano R, Slee P (eds.): "The nature of school bullying", London: Routledge, pp 324-339.
16. Salavastru D. 2003. Violenta in mediul școlar. In: Ferreol G, Neculau A, (eds.): "Violenta. Aspecte psihosociale", Iasi: Polirom, pp 119-137.
17. Salavastru D, Calin C, Cadar G, Robota SD, Tudose M. 2004. Violenta in mediul școlar. Perceptii ale actorilor implicati. *Analele stiintifice ale Universitatii Al.I.Cuza din Iasi, seria psihologie* 13:13-29.
18. Slee PT. 1994. Situational and interpersonal correlates of anxiety associated with peer victimization. *Child Psychology and Human Development* 25:97-107.
19. Smith PK. 2004. Bullying: Recent developments. *Child and Adolescent Mental Health* 9:98-103.
20. Stephenson P, Smith D. 1987. "Practical approaches to bullying", London: David Foulton Publishers.